

Postoj britských dominií k Locarnskému paktu

Abstract

In October 1925 the Locarno Conference took place, which dealt primarily with the guarantee of the German Western frontiers and meant an important keystone solving the problems of Western European diplomatic climate in the years 1925-1930. Great Britain took a step, which its politicians were rejecting for a long time, and it accepted a formal obligation to help an attacked European country, without a previous consent of the British Dominions. Its position was essentially changed after the First World War; the separate signature of the Treaty of Versailles and the separate membership in the League of Nations raised its independence of the homeland. In the question of the collective security the Dominions often behaved independently and mostly rejected the new British commitments. Therefore, London reached a decision to inform them about all affairs, which referred to the negotiations about the Locarno Pact; the Dominions, however, simultaneously did not have any real influence on the decision-making of the homeland. They did not participate in the ceremonial signature of the pact, and this way they confirmed its independent policy in the question of the collective security. Thus, in the late 1925 brought out that it was impossible to pursue the unified imperial policy.

Klíčová slova: britská dominia, Locarno, kolektivní bezpečnost

Keywords: British Dominios, Locarno, Collective Security

Úvod

Dne 16. října 1925 se konalo poslední plenární zasedání zástupců locarnské konference. Na začátku jednání se ještě diskutovalo o německo-polské a německo-československé arbitrážní smlouvě a o různých drobnostech, ale poté se konečně mohlo přistoupit k parafování všech dokumentů, které byly v Locarnu uzavřeny.¹ Jednalo se celkem o devět dokumentů; prvním z nich byl závěrečný protokol, jenž mezi nimi vytvářel jistou souvislost. Jednalo se o smlouvu mezi Německem, Belgií, Francií, Velkou Británií a Itálií (tzv. Rýnský garanční pakt);² o arbitrážní smlouvu mezi Belgií a Německem; o arbitrážní smlouvu mezi Francií a Německem; o arbitrážní smlouvu mezi Německem a Polskem; o arbitrážní smlouvu mezi Německem a Československem;³ o návrh kolektivní noty určené Německu a týkající se článku 16 Paktu Společnosti národů.⁴ Parafována byla i separátní dohoda mezi Francií a Polskem a obdobná smlouva mezi Francií a Československem.⁵

Den po skončení locarnské konference se k dosaženým výsledkům podrobněji vyjádřil britský ministr zahraničí Austen Chamberlain.⁶ Ústředním bodem, jenž z jednání vyplynul, byl podle jeho názoru nový bezpečnostní pakt garantující nedotknutelnost hranic mezi Francií, Belgií a Německem. Od doby odmítnutí Ženevského protokolu na jaře 1925 byla podle názoru britské vlády nejlepším prostředkem pro řešení problému kolektivní

1) Došlo zde na právní formulaci ne variant, která značí, že to, co bylo parafováno, se už nesmí měnit. Zajímavou příhodu týkající se německého kancléře Hanse Luthera líčí český historik Radko Břach. Poslední den mu přišel z Berlína telegram, který mu zakazoval dokumenty parafovat. Kancléř se na chvíli zamyslel a poté pronesl: „Řekněte jim, ať jdou k čertu. Budu parafovat!“ BŘACH, Radko, 1996, s. 302.

2) Signatáři se zaručovali za udržení územního statu quo na Rýně, uznali tedy nedotknutelnost hranic Německa, Francie a Belgie. Berlín, Paříž a Brusel zároveň slíbily, že se neuchýlí k válce. Tento dokument byl jedinou dohodou, kterou Velká Británie podepsala.

3) Zatímco arbitrážní smlouvy mezi Německem a Francií a Německem a Belgií rozváděly článek 3 rýnského garančního paktu „a byly přirozeným doplňkem závazku respektovat status quo a neuchýlit se ke zbráním ..., arbitrážní smlouvy, které uzavřelo v Locarnu Polsko a Československo, podobnou spojitost s bezpečnostním paktem postrádaly“. BŘACH, Radko, 1996, s. 318.

4) Všechny tyto dokumenty tvořily součást závěrečného protokolu konference v Locarnu.

5) Srv. The National Archives, London, Kew (dále jen TNA), FO 371/10742, C 13119/459/18, Mr. Chamberlain to Sir W. Tyrrell, 17th October 1925.

6) Neville Chamberlain se ve stejný den vyjádřil k úspěchu svého bratra: „Austen dosáhl skutečného triumfu; ve svém politickém životě zažil mnoho zklamání, takže si myslím, že to pro něj bude velmi příjemné.“ SELF, Robert, 2000, s. 314. O úspěchu psal ve svém deníku i Cuthbert Morley Headlam. Srv. BALL, Stuart, 1992, s. 71.

bezpečnosti dohoda, jež by sice byla omezená ve svém rozsahu, ale na druhé straně by se týkala oblasti, kde by bylo možno očekávat nějaké vážné problémy.⁷

Pokud jde o tisk a veřejné mínění ve Velké Británii, noviny sice o průběhu konference podrobně informovaly, velký zájem veřejnosti o události v Locarnu však zpočátku vzbudit nedokázaly. Dokonce i když to po prvním týdnu jednání vypadalo, že rozhovory spějí k nezanedbatelnému úspěchu, panovala v Londýně jistá rezervovanost. Podle deníku *The Times* se totiž lidé v minulosti již několikrát zklamali, než aby projevovali přílišný optimismus.⁸

Vzhledem k reakcím britského tisku lze souhlasit s názorem, podle něhož „byla zpráva o ukončení locarnské konference ... přijata s velkým uspokojením“.⁹ Podle většiny komentářů skončila epocha evropských dějin, poznamenaná nepřímým pokračováním války. „Válka konečně skončila a začíná něco nového,“ hlásal deník *The Times*.¹⁰ Část britské veřejnosti však nepropadla přemíře nadšení a upozorňovala na přehlížení reality, která podle ní nebyla tak růžová, jak se zdálo. Před přehnaným optimismem varoval i ministr zahraničí Austen Chamberlain.¹¹

Přes všechny námitky, které se ve Velké Británii proti locarnskému paktu objevily,¹² se nezapomnělo především na pozitiva, jež dohoda přinesla. Tisk v první řadě přivítal ukončení francouzsko-německého antagonismu, který v Evropě od roku 1919 na poli zahraniční politiky převládal. Jako neméně důležitý faktor se jevil vstup Německa do Společnosti národů, jenž mnozí vnímali jako vůbec ten nejdůležitější výsledek konference v Locarnu.¹³ V neposlední řadě byla britská veřejnost ovlivněna „duchem Locarna“,

7) TNA, FO 371/10743, C 13126/459/18, Mr. Austen Chamberlain to Sir W. Tyrrell (Received October 19), October 17, 1925. Podle autora memoranda se Velké Británie nejvíce dotýkal článek 4 obsahující její povinnost pomoci Německu v případě jeho napadení Francií nebo Belgií, nebo kdyby byly Francie nebo Belgie napadeny Německem.

8) *The Times*, 10. 10. 1925.

9) URBANITSCH, Peter, 1968, s. 295.

10) *The Times*, 17. 10. 1925. Na druhé straně britský tisk odmítal výsledky konference nadšeně přeceňovat. Srv. *The Morning Post*, 17. 10. 1925.

11) URBANITSCH, Peter, 1968 s. 296. Lze se však setkat i s opačným názorem, podle něhož byl „Chamberlain v euforii“. MARKS, Sally, 1976, s. 70.

12) Lord Beaverbrook paktu vyčítal, že se odchýlil od tradic britské politiky, jež byla založena na spolupráci s dominii. THOMPSON, Joe Allen, 1966, s. 109.

13) *The Times*, 21. 10. 1925.

atmosférou všeobecného konsensu, který ve švýcarském městě zavládl. Víra, že už se nebudou opakovat strašné události let 1914-1918, získala v myslích lidí neotřesitelnou pozici.

Konference v Locarnu v říjnu 1925 znamenala důležitý přelom nejen v řešení problému kolektivní bezpečnosti, ale i v dějinách meziválečné Evropy.¹⁴ Velká Británie učinila krok, který její politici dlouhou dobu odmítali – přijala formální závazek pomoci napadené evropské zemi, a to bez předchozího souhlasu dominií a bez přímé spoluúčasti Spojených států amerických. Londýn přitom podobnou politiku od roku 1919 z různých důvodů odmítal. Rýnský garanční pakt však ve svém důsledku nebyl mírovou dohodou, nýbrž dokumentem, jenž jasně stanovoval, za jakých okolností se lze uchýlit k válce.

Politika Velké Británie, týkající se problému kolektivní bezpečnosti, sledovala od března 1925 jediný cíl, jenž odpovídal zahraničněpolitickému kurzu konzervativní vlády a zároveň tvořil bod, za nějž Londýn nebyl ochoten zajít – garantovat nedotknutelnost hranic Německa, Francie a Belgie. Osud států střední a východní Evropy v perimetru zájmů Británie nefiguroval.¹⁵ Jakékoli pokusy Francie zapracovat do návrhu dohody, přímo či nepřímo, klauzuli, jež by Londýn zavazovala k angažmá na východ od Rýna, britský kabinet ústy ministra zahraničí rozhodně odmítal. Austen Chamberlain v tomto ohledu sledoval zahraničněpolitický kurz svých předchůdců z 19. století – Roberta Castlereagha nebo markýze Lansdowna. Podle této tradiční politické doktríny bylo nutné se vyhnout válce, pokud se její průběh přímo nedotýkal zájmů Britského impéria.

V době mezi uzavřením locarnských smluv a jejich slavnostním podpisem v Londýně se pozornost nejen evropských politiků soustředila především na ratifikační proces zmíněných dokumentů.

Ve Velké Británii se problémy s ratifikací vzhledem ke značné vládní většině nečekaly. Debata v Dolní sněmovně o locarnských smlouvách začala 18. listopadu 1925. Austen Chamberlain ve své řeči zdůraznil význam uzavřených dohod a podotkl, že neznamenají konec, nýbrž začátek nové doby, jež bude poznamenána atmosférou konsensu a ochoty řešit spory mírovou cestou.¹⁶

Liberální a labourističtí poslanci přivítali ve svých projevech navržené smlouvy jako velký pokrok, zároveň však dodávali, že podle nich se dalo dosáhnout zásadnějšího úspěchu. Ve své kritice se ale zaměřili především na body, o nichž se v Locarnu nejednalo – na všeobecné odzbrojení nebo na otázku vstupu Ruska do Společnosti národů. Na výtku, podle níž se britský kabinet rozhodoval bez konzultací s dominií, ministr zahraničí odpověděl, že

14) „Locarnské dohody ... zvěstovaly nový začátek v evropské diplomacii, a to nejen pro zastánce anglo-francouzské bezpečnostní dohody.“ JOHNSON, Gaynor, 2006, s. 759.

15) KAISER, Angela, 1989, s. 396. Východní Evropa představovala na mapě britských zájmů terru incognitu. GOLDSTEIN, Eric, 1996, s. 125.

16) ORDE, Anne, 1978, s. 151.

vláda dominia vyzvala, aby se na konferenci podílela, ta to však odmítla.¹⁷ Konečný výsledek hlasování jasně odrážel rozložení sil v Dolní sněmovně – 375 hlasů pro a jen 13 proti.

Konzervativní poslanci zůstali tedy jednotní a velkou většinou dali najevo, že prvořadým cílem locarnských dohod podle nich zůstává idea zmírnění napětí v poválečné Evropě. Jejich počáteční nadšení však v sobě skrývalo podstatné rozdíly v interpretaci výsledků jednání a rozdílná očekávání.

Lord Beaverbrook se nepřestal domnívat, že Locarno představuje zásadní odvrát tradic britské politiky; největší chybou bylo podle něj odsunutí dominií na druhou kolej.¹⁸ Jeho politický koncept tak navracel Londýn do dob skvělé izolace.¹⁹

Z hlediska vládní Konzervativní strany lze říci, že locarnská konference tak úplně nesplnila očekávání na poli problému kolektivní bezpečnosti. Názorové skupiny uvnitř strany ji vnímaly jako náhradu za koncepty, které prosazovaly ony samy. Spokojeni nebyli ani zastánci impéria, jež se bránili přijímání závazků na evropském kontinentě, ani propagátoři spolupráce s Francií, kteří se obávali přílišného posílení Německa, a v konečném důsledku ani ti, jež prosazovali větší kooperaci se Společností národů. Na druhé straně, ministr zahraničí Austen Chamberlain se musel pohybovat mezi několika proudy a nemohl se přiklonit ani k jednomu z nich. Locarno tak sice představuje jeho osobní úspěch, podařilo se mu prosadit reálný zahraničněpolitický kurz, ale z pohledu vládní strany vlastně neuspokojil ani jednu z názorových frakcí.

Cesta k Locarnu

Pozice britských dominií (Kanada, Austrálie, Nový Zéland, Jihoafrická unie, Newfoundland a Irský svobodný stát) se po skončení první světové války zásadně změnila. Jejich již tak značná nezávislost se po roce 1918 ještě zvýšila jejich separátním členstvím ve Společnosti národů.²⁰

V období bezprostředně následujícím po skončení válečného konfliktu a poté během 20. let 20. století tak velmi rychle vzala za své idea, že bude možné provádět jednotnou

17) *Srv. TNA, CAB 23/51, War Cabinet and Cabinet, Conclusions, Cabinet 53 (25), November 18th, 1925.*

18) *Srv. Daily Express, 19. 11. 1925. Ze stejného důvodu odmítl Locarno i Philips Kerr, pozdější markýz Lothian. Věřil, že síla Británie spočívá především v její spolupráci s dominií. GILBERT, Martin, 1966, s. 122.*

19) *Alfred Duff Cooper považoval tento koncept přežitý a zcela neproveditelný. Srv. DUFF COOPER (Viscount Norwich), 1957, s. 158.*

20) *Dominia separátně podepsala i Versailleskou mírovou smlouvou.*

imperiální politiku;²¹ dominia často jednala nezávisle a v otázce kolektivní bezpečnosti týkající se Evropy dokonce několikrát použila „veto“ vůči novým britským závazkům.

Za těchto podmínek nebylo možné, aby Velká Británie uvažovala o takovém systému kolektivní bezpečnosti, kdy by se ve stejné míře angažovala ve všech částech světa. V úvahu pro ni připadaly dvě varianty – mezinárodní bezpečnost v nejširším slova smyslu reprezentovaná Společností národů; a model podílet se na zajištění bezpečnosti pro ty části světa, kde měla Británie své životní zájmy.

Po skončení první světové války se stalo prvořadým úkolem bezpečnostní politiky Paříže udržet Německo politicky a hospodářsky na kolenou, aby už nikdy nemohlo zaútočit na Francii. Francouzští politici si však dobře uvědomovali, že jejich země je po válečném konfliktu oslabená a potřebuje si svou bezpečnost smluvně zajistit. Bývalí spojenci z války, Velká Británie a Spojené státy americké, hodlali přesto provádět vlastní politiku, která měla být založena na usmíření.²² Zejména britští politici považovali za důležité, aby se Německo co nejdříve, především hospodářsky, vzpamatovalo z války, což mělo napomoci rozvoji obchodu a snížit závazky Londýna na kontinentě.²³

Aby se Francie uklidnila, garantovaly jí Británie a USA v červnu 1919 pomoc proti případnému německému útoku.²⁴ Zatímco britsko-francouzskou dohodu parlament ratifikoval, americko-francouzskou Senát neschválil. Londýn se tak necítil vázán splnit své závazky a v prosinci 1919 sdělil premiér David Lloyd George francouzskému kolegovi Georgesu Clemenceauovi, že je pro Británii velmi obtížné garantovat Francii pomoc bez americké účasti.²⁵ Francie se tedy slíbené podpory nedočkala a tím více lpěla na dodržování mírové smlouvy ze strany Německa, což se nutně muselo setkat s negativní odezvou Londýna. Paříž se v jeho očích pokoušela získat dominantní pozici na evropském kontinentě a ohrožovala tak rovnováhu sil, jeden ze základních pilířů britské zahraniční politiky.

Zatímco Francie vnímala dohodu s Británií jako podstatnou záruku své bezpečnosti, Londýn považoval za důležitější úkol věnovat se zájmům impéria. Potřeba udržet ho pohromadě, spolu s finančními požadavky ze strany Washingtonu a odmítavým

21) „Jakákoli analýza situace Commonwealthu musí počítat s dichotomií mezi impériem a Evropou, již museli čelit tvůrci britské politiky.“ HOLLAND, Robert F., 1981, s. 29.

22) KAISER, Angela, 1989, s. 306. Rozpor existoval rovněž v dodržování mírové smlouvy s Německem. Británie a USA byly připraveny k ústupkům, Francie k nim nebyla ochotna za žádnou cenu.

23) ORDE, Anne, 1978, s. 6.

24) Jednalo se o dvě separátní dohody, britsko-francouzskou a americko-francouzskou. Vstoupit v platnost ale měly pouze obě dvě najednou.

25) TNA, CAB 23/35, War Cabinet and Cabinet, Conferences of Ministers on Miscellaneous Matters, S. Series, No. 5, December 11, 1919. Podle Lloyda George vypadal Clemenceau, jako by očekával příznivé zprávy.

postojem dominií k evropským závazkům, posilovala v Británii pocit, že dohoda s Paříží není na místě. „Všechny bezpečnostní iniciativy, které byly od Velké Británie požadovány, byly tak již předem odsouzeny k nezdaru,“ napsala A. Kaiserová.²⁶

Na konci roku 1923 proběhly ve Velké Británii volby a po vyhlášení výsledků bylo jasné, že Konzervativní strana ztratila svou většinu v Dolní sněmovně. Přes počáteční velký odpor se nakonec podařilo přesvědčit Jiřího V.,²⁷ aby novým premiérem jmenoval vůdce Labouristické strany Jamese Ramsayho MacDonalda.²⁸ V čele Velké Británie tak poprvé v jejich dějinách stanul šéf *Labour Party*. Nová vláda nezahléla a sešla se už 23. ledna 1924, aby se ujala své práce.²⁹

Na poli zahraniční politiky musela labouristická vláda řešit dva zásadní problémy. Tím prvním byla francouzská okupace Porúří a s ní spojená otázka německých reparací, tím druhým byla otázka kolektivní bezpečnosti v Evropě. Vláda se při přístupu k řešení těchto zahraničněpolitických problémů řídila především programem strany, který prosazoval požadavek spravedlivého míru, mezinárodní spolupráci, smírné vyřizování sporů nebo odzbrojení.³⁰

Labouristická vláda odmítla v září 1924 Smlouvu o vzájemné pomoci. Odmítnutí tohoto dokumentu zřetelně poukázalo na problémy, jež vyplývaly z Paktu Společnosti národů a které se týkaly bezpečnostních garancí. Idea poskytnutí pomoci v sobě nesla možnost, že se státy nebudou v určitém okamžiku moci svobodně rozhodnout a budou se muset podřídit cizí vůli. Představa, že se jakákoli britská vláda podrobí rozhodnutí ze Ženevy, byla iluzorní. Pro Londýn hrálo rovněž důležitou roli stanovisko dominií,

26) KAISER, Angela, 1989, s. 307-308.

27) Sir Robert Sanders si 23. ledna 1924 poznamenal do svého deníku, že MacDonalduovou ideou je „ukázat, jak jsou seriózní“ [labouristická strana jako celek – L. N.] a že zanechal v panovníkovi dobrý dojem. RAMSDEN, John, London 1984, s. 214.

28) Dne 21. ledna 1924 se Stanley Baldwin chystal pronést řeč v Dolní sněmovně. Podle Thomase Jonese nebyl prý premiér nikdy tak veselý jako v ten den. MIDDLEMAS, Keith, 1969, s. 265. Vláda byla poražena a následující den podal Baldwin demisi. Král porušil tradici a nezeptal se ho, koho doporučuje za svého nástupce; do svého deníku si panovník napsal: „Potom jsem mu [MacDonaldovi – L. N.] nabídl, aby sestavil novou vládu, což přijal.“ Jiří V. si poté neodpustil osobní poznámku: „Dnes před 23 lety zemřela moje drahá babička. Copak by asi řekla tomu, že vznikne labouristická vláda?“ Srv. NICOLSON, Harold, 1954, s. 418.

29) MORGAN, Austen, 1987, s. 103. O sestavování vlády srv. MARQUAND, David, 1977, s. 300-302; ROSKILL, Stephen, 1972, s. 355-356.

30) BŘACH, Radko, 1970, s. 54. „Ohniskem mezinárodní aktivity labouristů měla být Společnost národů, současně ale zásadně odmítal [Ramsay MacDonald – L. N.] partikulární aliance.“ DEJMEK, Jindřich, 2003, s. 98.

kteřá nebyla takto pojaté ideji kolektivní bezpečnosti nakloněna. Obrana impéria musela být vnímána jako celek a nemohla být rozčleněna na několik geografických oblastí.

Britská vláda, vědoma si francouzského zklamání kvůli odmítnutí Smlouvy o vzájemné pomoci, byla nucena přijít s nějakým alternativním plánem, jenž by odstranil její hlavní nedostatky.³¹ Jeden z britských delegátů, lord Parmoor,³² přišel s návrhem, jak řešit bezpečnost v Evropě. Podstatná byla pro něj „supremace mezinárodního práva“, kterou měly zajistit mezinárodní soudní tribunál a co nejrychlejší odzbrojení. Francouzský premiér Edouard Herriot naopak prosazoval skutečnou bezpečnost; vzájemná pomoc mezi státy v případě nebezpečí měla být smluvně zakotvena. Britská, spíše teoretická arbitráž se opět střetla s požadavkem Francie na reálnou kolektivní bezpečnost v Evropě.³³

Na jednání v Ženevě na podzim 1924 se nakonec obě velmoci dohodly a předložily plenárnímu zasedání Společnosti národů Protokol o smírném vyřizování mezinárodních sporů (Ženevský protokol). Jeho architekti ho vnímali jako velkou naději pro poválečnou Evropu. Dokument nabízel řešení několika zásadních problémů spojených s kolektivní bezpečností. Útočná válka byla zakázána. Signatáři se měli zavázat, že nevstoupí do ozbrojeného konfliktu kvůli prosazení svých zájmů s výjimkou, že by se jednalo o souhlas nebo nařízení Rady Společnosti národů. V případě, že by vzniklý spor nebyl urovnán vzájemnou dohodou, nabízel Protokol jako řešení buď rozhodnutí Stálého soudního dvora pro mezinárodní spravedlnost, nebo rozhodčí výrok arbitrážní komise. Jako agresor byl definován stát, jenž by se uchýlil k válce navzdory výsledku smířící procedury předpokládané Protokolem. V takovém případě nastupovaly proti útočnickovi sankce. Signatáři se jich měli účastnit s ohledem na svou geografickou polohu a vojenskou sílu.³⁴

Situace ve Velké Británii však nebyla ratifikaci Protokolu nakloněna. Labouristický kabinet neměl v Dolní sněmovně většinu a musel se spoléhat na toleranci liberálů. Po vnitropolitické aféře³⁵ se navíc v říjnu 1924 konaly parlamentní volby, které skončily drtivým vítězstvím Konzervativní strany. Vítězství konzervativců však znamenalo vážné narušení plánů všech, kteří podporovali Ženevský protokol, a naopak posílilo naděje jeho odpůrců (především představitelů státní správy a dominií).³⁶ Zásadními otázkami při rozhodování o Protokolu se staly šíře závazků, které by měl Londýn akceptovat, a míra jeho angažovanosti na kontinentě. Důležitě rovněž bylo, že premiér MacDonald o zásadních

31) KITCHING, Carolyn, 1999, s. 81.

32) Charles Alfred Cripps, 1. baron Parmoor.

33) DEJMEK, Jindřich, 2003, s. 108.

34) Srv. ORDE, Anne, 1978, s. 68-69; GRAYSON, Richard S., 1997, s. 33.

35) *Jednalo se o tzv. Zinověův dopis.* Srv. NOVOTNÝ, Lukáš, 2006, s. 201-227.

36) *Tajemník vlády Maurice Hankey napsal 24. listopadu premiéru Baldwinovi, že lord Cecil je ve vládě jedinou osobou, která kdy pronesla o Ženevském protokolu něco dobrého.* ROSKILL, Stephen, 1972, s. 393.

krocích své vlády, jakým bezpochyby přijetí závazků vyplývajících z Protokolu bylo, informoval dominia pozdě, nebo jen v náznacích. Lze to přičíst především faktu, že labouristé projevíli nedostatek vnímavosti pro změny, které se udály po roce 1918 a jež znamenaly nové uspořádání vztahů uvnitř Commonwealthu.³⁷

Dne 10. listopadu 1924 prohlásil nový britský ministr zahraničí Austen Chamberlain, že je bezpodmínečně nutné zachovat jednotu Britského impéria, což v praxi neznamenalo nic jiného, než že vláda bude při formulování svého názoru na Ženevský protokol přihlížet i k názoru dominií.³⁸ Premiér Baldwin vnímal Protokol obdobně. Kabinet proto bude podle něj nucen postupovat tak, že bude „zavázán podniknouti šetření v dohodě s dominií“.³⁹ V případě, že by vláda dokument přijala a nepřesvědčila o jeho prospěšnosti i zámořské části impéria, hrozil podle jeho názoru Britské říši vážný a velmi obtížně překonatelný rozkol. Někteří členové kabinetu dokonce zastávali názor, podle něhož by bylo nejlepší cestou k prosazení britských zájmů do dění na kontinentě vůbec nezasahovat.⁴⁰

Již v prosinci 1924 proto napsal ministr kolonií Leopold Amery premiérům Austrálie (Stanley Melbourne Bruce), Kanady (William Lyon Mackenzie King), Nového Zélandu (William Ferguson Massey), Jihoafrické unie (James Barry Munnik Hertzog) a Newfoundlandu (Walter Stanley Monroe), aby je informoval, že k nim dorazí několik dokumentů týkajících se Ženevského protokolu. Upozornil je, že tato memoranda v žádném případě nevyjadřují konečné stanovisko britské vlády.⁴¹

Na dvou schůzích Výboru imperiální obrany (*Committee of Imperial Defence*, CID) (4. a 16. prosince 1924) padlo několik návrhů a bylo vysloveno mnoho názorů. Všechny obsahovaly základní myšlenku – Ženevský protokol je třeba odmítnout. Nakonec bylo rozhodnuto, že bude vytvořen podvýbor CID, který měl dokument prozkoumat a vydat o něm zprávu. Premiéři dominií měli být pozváni do Londýna k diskuzím o Protokolu.⁴²

V únoru 1925 napsal ministr kolonií Amery telegram představitelům dominií, v němž je informoval, že Protokol ve své současné podobě představuje podle názoru

37) „Jejich [labourističtí – L. N.] vůdci věděli něco o západní Evropě, ale jen velmi málo o zámořských zemích Commonwealthu...“ HALL, Hessel Duncan, 1971, s. 547.

38) *Dominia se vyjádřila jasně. Jihoafrická unie a Nový Zéland byly ostře proti, Kanada a Austrálie zahálily svá prohlášení do mírného odmítnutí.*

39) DEJMEK, Jindřich, 2003, s. 112.

40) *Jednalo se především o lorda Curzona nebo Winstona Churchilla. Podle nich byla účast Velké Británie v první světové válce „tragickou odchylkou“ od britské politiky, jež by se už nikdy neměla opakovat.*

41) TNA, CO 537/1058. *Jednalo se o dopis z 12. prosince 1924. Podobný dokument obdržel i generální guvernér Svobodného irského státu Timothy Michael Healy.*

42) TNA, CAB 2/4, *Committee of Imperial Defence, Minutes of the 192nd Meeting, December 16, 1924. Premiéru Baldwinovi se však svolat Imperiální konferenci, kde by se*

vlády celou řadu problémů a kabinet doufá v jeho „přirozenou smrt“. Zásadní problém podle Ameryho způsoboval i postoj Spojených států amerických, a proto by bylo pro Londýn nejlepším řešením tento dokument neratifikovat.⁴³ Sama britská vláda tedy, ústy ministra kolonií, vnucovala dominiím odmítavé stanovisko k Ženevskému protokolu, a lze tak souhlasit s názorem, podle něhož byl dokument odmítnut, „protože Velká Británie sama učinila vědomé rozhodnutí namířené proti mezinárodnímu systému“.⁴⁴ Londýn nebyl ve svém rozhodování ničím omezen a dokázal to později v Locarnu v říjnu 1925, kdy jednal nezávisle na dominiích.

Jednání CID v únoru a britské vlády v březnu 1925 skončily předpokládaným výsledkem – Velká Británie odmítla ratifikovat Ženevský protokol. Austen Chamberlain v tomto smyslu informoval svého francouzského kolegu Edouarda Herriota. Zároveň mu naznačil, že jediným konceptem kolektivní bezpečnosti, který má u britského kabinetu naději na úspěch, je německé memorandum z počátku roku 1925, jehož podstatu tvořila dohoda čtyř států (Velká Británie, Francie, Německo a Belgie) o uznání územního statu quo na německých západních hranicích.⁴⁵

O těchto dvou rozhodnutích vlády (odmítnutí Ženevského protokolu a ochota diskutovat o novém projektu kolektivní bezpečnosti) měl ministr kolonií informovat dominia.⁴⁶ Když se minist zahraničí Chamberlain vrátil z jednání ze Ženevy a Paříže, sdělil svým kolegům své dojmy z cesty. Po dlouhé diskuzi se vláda rozhodla zmocnit šéfa *Foreign Office*, aby na nadcházející schůzi Dolní sněmovny formuloval stanovisko kabinetu ohledně Protokolu a aby připravil, ve spolupráci s ministerstvem kolonií, koncept telegramu, jímž by byla dominia zpravena o úmyslu vlády informovat sněmovnu o nové politice na poli kolektivní bezpečnosti.⁴⁷

Ženevský protokol se stal zcela jistě nejobsáhlejším a pravděpodobně i nejrozumitelnějším pokusem o vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v Evropě v období mezi dvěma světovými válkami.⁴⁸ Dokument obsahoval ústřední tezi ze Smlouvy

diskutovalo o Ženevském protokolu, nepodařilo. Představitelé dominií do Londýna nepřišli a vymluvili se na zaneprázdněnost. GOLDSTEIN, Eric, 1996, s. 121.

43) TNA, CO 537/1061. Jednalo se o telegram z 5. února 1925.

44) MOST, Eckhard, 1981, s. 97.

45) Srv. BARNES, John, NICHOLSON, David, 1980, s. 399.

46) Srv. TNA, CAB 23/49, *War Cabinet and Cabinet, Conclusions, Cabinet 14 (25), March 4th, 1925.*

47) TNA, CAB 23/49, *War Cabinet and Cabinet, Conclusions, Cabinet 17 (25), March 20th, 1925. Premiér a ministr zahraničí se rovněž hodlali setkat s vysokými komisaři, se zástupci dominií v Londýně, a o všem je podrobně informovat.*

48) Lze se však setkat i s názorem, podle něhož se jednalo o „poněkud vizionářskou a idealistickou dohodu“. DUTTON, David, 2001, s. 10.

o vzájemné bezpečnosti – dosažení bezpečnosti za pomoci účinných ekonomických a vojenských sankcí – navíc ale počítal s povinnou arbitrází. Ta se stala pro konzervativce největším problémem. Jistě bylo možné zformulovat dodatky, které by zmírnily námitky dominií a Spojených států amerických, ale povinná arbitráž a automatická pomoc napadené straně tvořily jádro Protokolu. Nad přijetím těchto dvou závazků vládnoucí konzervativci nejvíce váhali, a proto dokument nakonec odmítli.

Locarnský pakt

Po odmítnutí Ženevského protokolu musela britská vláda uvažovat o jiném konceptu systému kolektivní bezpečnosti, protože jinak by jí hrozil vážný rozkol s Francií. Na Londýn se snesla i kritika ostatních evropských států za jeho sobeckou zahraniční politiku. Britská vláda pochopila, že je třeba přispět k řešení nelehké situace, jež vznikla po roce 1919. „Na druhé straně se objevily i náznaky, podle nichž někteří ministři sice rozhodnutí vlády podpořili, zároveň ale doufali, že jednání o bezpečnostním paktu ztroskotají na nemožnosti sladit francouzská přání s německými představami dřív, než se dospěje ke konkrétnímu výsledku.“⁴⁹

Podle názoru konzervativní vlády představovala garance německo-francouzských hranic jediný způsob, jak zvýšit ve Francii pocit bezpečí. Kabinet proto na své schůzi 20. března 1925 rozhodl, že německý návrh z ledna téhož roku představuje nejlepší prostředek k dosažení evropské bezpečnosti a zároveň slibuje i možnost nevrátit se k politice izolace.⁵⁰

Stanovisko Londýna bylo tedy jasné – odmítnutí celosvětové šíře závazků, jež předpokládal univerzálně pojatý Ženevský protokol a souhlas pouze s regionálně danou dohodou (v tomto případě omezenou na západní Evropu), která by příliš nezatížila Britské impérium a jeho zájmy. I když Austen Chamberlain podporoval spíše dohodu s Francií, ostatní ministři, včetně ministra kolonií Ameryho, propagovali ideu udržení statu quo na hranicích Německa, Francie a Belgie, tedy jednoho z neuralgických bodů britských zájmů.

Již na začátku února 1925 byla dominia informována o lednovém rozhovoru britského ministra zahraničí s německým velvyslancem v Londýně Friedrichem Sthamerem, kde zazněl návrh na garanci západních hranic Německa.⁵¹

Na schůzi britského kabinetu 20. března bylo rozhodnuto o ochotě Londýna jednat o novém pojetí kolektivní bezpečnosti. Dominia byla o tomto kroku sice informována, ale zároveň nebyl čas ho s nima konzultovat. Vláda se rozhodla si v tomto na výsost důležitém bodu ponechat svobodu jednání. Baldwinův požadavek na svolání Imperiální konference, jež by se tímto problémem zabývala a kterou chtěl britský premiér uspořádat

49) URBANITSCH, Peter, 1968, s. 84.

50) TNA, CAB 23/49, War Cabinet and Cabinet, Conclusions, Cabinet 17 (25), March 20th, 1925.

51) HALL, Hessel Duncan, 1971, s. 552.

kvůli Ženevskému protokolu, už nezazněl. Premiér na schůzi Dolní sněmovny 24. března poslance informoval, že Londýn je s dominií v úzkém kontaktu a že budou, v případě potřeby, informována „telegraficky“.⁵²

V polovině června 1925 přeposlal ministr kolonií⁵³ ministru zahraničí dopis australského premiéra Stanleyho Melbourne Bruceho z počátku května, v němž australský politik ještě jednou zdůvodňoval rozhodnutí své vlády odmítnout Ženevský protokol.⁵⁴ Bruce se vyslovil pro ideu čtyřstranného paktu jako vhodné alternativy, ale vyjádřil své pochyby, zda na konci jednání nebude pouze vstup Německa do Společnosti národů a nic víc. Australský premiér se obával přílišného angažmá Velké Británie v Evropě, jež v sobě, podle jeho názoru, skrývalo nebezpečí odcizení dominií.⁵⁵ Když se Německo stane členem Společnosti národů, bude otázka bezpečnosti vnímána jako „čistě kontinentální problém“. Londýn by se neměl vázat, ale naopak sledovat své imperiální zájmy a především si ponechat úlohu neutrálního prostředníka ve sporech evropských států, napsal Bruce na závěr svého dopisu.⁵⁶

Podobně jako australský premiér zareagovali i jihoafrický politik Jan Christiaan Smuts a kanadský premiér William Lyon Mackenzie King. Smuts v novinovém článku, který vyšel v Daily News, obhajoval názor, podle něhož byly regionální paky zbytečné.⁵⁷ Mackenzie King zase za kanadskou stranu sdělil do Londýna, že jeho země se součástí navrhovaného paktu nestane.⁵⁸

Reakce Austena Chamberlaina byla pro jeho osobu typická. Tak jako doufal po lednu 1925, kdy se objevilo německé memorandum, že se mu podaří přesvědčit kolegy ve vládě, že nejlepší variantou řešení problému kolektivní bezpečnosti je dohoda s Francií, věřil

52) *Parliamentary Debates, House of Commons (dále jen HC Deb) 5th series 24 March 1925 vol 182 c405. Baldwin zopakoval, že v tuto chvíli je nemožné svolat Imperiální konferenci.*

53) *V červnu 1925 došlo k důležitému kroku – vznikl nový úřad – Dominions Office (ministerstvo pro dominia), jenž měl na starosti agendu vztahů mateřské země s dominií. 11. června se novým ministrem pro dominia stal Leopold Amery, který si zároveň ponechal i funkci ministra kolonií.*

54) *JOHNSON, Douglas, 1961-1962, s. 77.*

55) *„Pro Velkou Británii je nemožné, aniž by nezasadila osudovou ránu do jednoty impéria, aby vstoupila do bezpečnostního paktu bez podpory a souhlasu ostatních samosprávných částí impéria...“ KITCHING, Carolyn, 1999, s. 91.*

56) *MOST, Eckhard, 1981, s. 92. Amery s ním naprosto souhlasil.*

57) *Tamtéž.*

58) *TNA, CAB 23/50, War Cabinet and Cabinet, Conclusions, Cabinet 28 (25), June 10th, 1925.*

59) *HC Deb 5th series 24 June 1925 vol 185 c1667. Chamberlain dodal, že žádné dominium nemůže být nuceno jednat proti vůli svého parlamentu. Na dotaz, zda se vyjádřily už i Kanada a Austrálie, odpověděl ministr zahraničí záporně.*

i nyní v možnost získání dominií na svou stranu. Uvědomoval si však jednu věc – dominia nemohou mít právo veta vůči britským závazkům v Evropě. Připustit takovou možnost by podle jeho názoru znamenalo pro Londýn zásadní skutečnost, a sice návrat k politice „skvělé izolace“ a odvrát od angažmá na evropském kontinentu.

V červnu 1925, na konci první etapy jednání o locarnském paktu, sdělil Austen Chamberlain na jednání Dolní sněmovny poslancům, že „dominia byla plně informována o všech jednáních, jež vláda Jeho Veličenstva vedla“. Ministr zahraničí dále pokračoval, „že s výjimkou Nového Zélandu, který vyjádřil naprostou důvěru v politiku vlády Jeho Veličenstva a zároveň ochotu ponechat rozhodnutí v jejich rukou, se [ostatní dominia – L. N.] ještě nevyjádřila“.⁵⁹

Na druhé straně z úst šéfa *Foreign Office* nezaznělo, že by vláda po dominiích skutečně požadovala, aby se k paktu vyjadřovala či k němu činila nějaké poznámky. Chamberlain jasně hovořil o „politice vlády Jeho Veličenstva“ a zdůraznil, že „žádné dominium nemůže být nuceno jednat proti vůli svého parlamentu“. Tato jeho slova v podstatě předznamenávala klauzuli budoucího paktu (článek 9), která hovořila o tom, že navrhovaný pakt nestanoví žádné povinnosti pro britská dominia nebo pro Indii; dominia nebo Indie se měly samy rozhodnout, zda se ke smlouvě připojí. Rozhodující bylo, že již v červnu 1925 britský kabinet počítal s nesouhlasným stanoviskem dominií a nijak se svým názorem netajil. „Nový Zéland a Austrálie byly připraveny a čekaly na vhodný okamžik, aby se staly součástí [připravovaného paktu – L. N.]; Kanada, Jihoafrická unie a Irský svobodný stát stály daleko v pozadí a tváře měly obrácené od jakýchkoli závazků v Evropě,“ napsal H. Duncan Hall.⁶⁰

V červenci 1925 jednal o bezpečnostním paktu a o pozici dominií CID. Ministr zahraničí na zasedání prohlásil, že se dominia mohou svobodně rozhodnout, zda dokument podepíší nebo ne. Zároveň tak zopakoval svou doktrínu, podle níž dominia nemají právo jakkoli omezovat svobodu jednání Londýna. Právní poradce *Foreign Office* sir Cecil Hurst poté zúčastněným vysvětlil článek 9 navrhovaného paktu, který byl proponován v duchu ideje, podle níž když se ocitne ve válce jedna část Britského impéria, dotkne se to impéria jako celku. Leopold Amery dodal, že pokud se Velká Británie dostane do války, skutečně se do ní technicky dostane celé impérium, ale podotkl, že dominia mohou, a to zcela oprávněně, odmítnout poskytnout Londýnu jakoukoli materiální podporu.⁶¹

Forma politiky, jež britská vláda při jednání o locarnském paktu zvolila, umožnila kanadskému premiérovi manévrovat, a neodhalit tak přímo stanovisko jeho země vůči problému kolektivní bezpečnosti, o němž se v Evropě jednalo. Mackenzie King

60) HALL, Hessel Duncan, 1971, s. 556.

61) TNA, CAB 2/4, *Committee of Imperial Defence, Minutes of the 201st Meeting, July 1, 1925.*

62) HALL, Hessel Duncan, 1971, s. 557.

dokázal zachovat po příštích šest měsíců naprostý klid až do doby, kdy britská vláda podepsala locarnskou smlouvu (prosinec 1925). Navíc na počátku července 1925 se Leopold Amery neoficiálně cestou dozvěděl, že Jihoafrická unie pravděpodobně žádnou odpovědnost v souvislosti s paktem nepřevzme.⁶²

Pozice Nového Zélandu a Austrálie se od postojů Kanady a Jihoafrické unie lišily. Obě prvně jmenované země cítily, že se jich problém kolektivní bezpečnosti dotýká stejně jako Velké Británie. Souhlasný názor Nového Zélandu na postup mateřské země prezentoval Austen Chamberlain před poslanci již 24. června. Vláda ve Wellingtonu vyjádřila dokonce připravenost se řídit rozhodnutím londýnského kabinetu. Austrálie rovněž podporovala politiku Londýna a byla ochotna se, v zájmu jednoty impéria, k locarnskému paktu připojit.⁶³

Ačkoli se britská vláda snažila a dominia podrobně informovala o všech krocích, které podnikala, jednotného postupu se jí dosáhnout nepodařilo. Nastala tak trochu paradoxní situace, kdy dominia dostávala veškeré informace, ale zároveň neměla žádný vliv na proces rozhodování.

Jednání, na jejichž začátku stálo německé memorandum v lednu 1925, se pomalu, ale jistě přiblížila svému cíli. Během léta 1925 úspěšně pokračovaly rozhovory mezi hlavními aktéry (Velká Británie, Francie a Německo). Na konci srpna 1925 se Velká Británie a Francie se shodly nejen na textu francouzské odpovědi na německou notu z července 1925, ale i na konečném návrhu bezpečnostního paktu, který řešil otázku garance vzájemných francouzsko-německých a belgicko-německých hranic.⁶⁴ Berlín rovněž vyjádřil ochotu a připravenost zasednout k jednacímu stolu, a setkání ministrů zahraničí tak už nic nebránilo.⁶⁵

Ve dnech 5.–16. října 1925 se konala konference v Locarnu, na níž se sjela špička evropské diplomacie, delegace Velké Británie, Francie, Belgie, Itálie a Německa,

63) *Tamtéž*, s. 557-558.

64) *Podrobněji srv. NOVOTNÝ, Lukáš, 2009, s. 369-383.*

65) *Na začátku září 1925 se navíc v Londýně uskutečnilo setkání právních poradců, kteří měli za úkol prodiskutovat britsko-francouzský návrh bezpečnostního paktu. Nevyřešili pouze jedinou věc – zamýšlenou francouzskou garanci smluv mezi Polskem a Československem a Německem. Rozhodnutí o tomto bodu ponechali ministrům zahraničí, kteří se měli setkat na počátku října ve švýcarském Locarnu.*

66) *To byl Chamberlainův nápad, ale když dorazil do Locarna, zjistil, že Aristide Briand požaduje, aby se předsedou konference stal právě britský ministr zahraničí. Ten to odmítl a svůj nesouhlas vyjádřila i německá delegace, jež by upřednostnila tzv. rotující předsednictví. Nakonec bylo rozhodnuto, že setkání mít žádného předsedu nebude. Srv. TNA, FO 840/1(1), LOC/12/B.D., October 4th, 1925. Podrobnější popis úvodního dne v Locarnu srv. Sir Austen CHAMBERLAIN, 1938, s. 687-688.*

aby zde vyřešily problém garance západních hranic Německa a pokusily se najít i přijatelné řešení týkající se jeho východních hranic. Konalo se celkem devět konferenčních setkání, na dvou byli přítomni i zástupci Polska a Československa, a řada neformálních konzultací. Dojem neformálnosti potvrdil i fakt, že konference neměla žádného předsedu, což do té doby nebylo obvyklé.⁶⁶

Z hlediska vztahu Londýna a dominií už se o takovém úspěchu hovořit nedá. Locarno tak představuje první zásadní důkaz o tom, že Velká Británie a dominia nezažívají stejné stanovisko k mezinárodním otázkám. Britský ministr zahraničí totiž v průběhu jednání o bezpečnostním paktu pochopil, že klíčový problém klidu v Evropě leží ve zlepšení francouzsko-německých vztahů. Dospěl rovněž k názoru, že bez účasti Londýna nemá navrhovaný dokument naději na úspěch. Dominia ale zastávala odlišný názor. Pro ně hrála rozhodující roli námořní převaha a pro tu tvořil přirozenou hranici pro zájmy impéria kanál La Manche. Pro většinu obyvatel v dominiích navíc představovaly vzpomínky na Evropu jen ztráty rodinných příslušníků. Je proto třeba dát za pravdu názoru, podle něhož „bylo za těchto podmínek pro Austena Chamberlaina nemožné zapojit dominia do locarnského procesu. Místo toho je jednoduše ignoroval“.⁶⁷ V tomto případě se jednalo spíše o ignoranci názorů dominií než jejich statutu samosprávných součástí Britského impéria. Vlády jednotlivých dominií byly o jednáních v Locarnu pečlivě informovány, i když se jich na jejich stanovisko nikdo neptal.

Po svém návratu z Locarna do Londýna si Chamberlain uvědomoval, že výsledek jednání v podobě Rýnského garančního paktu je pro Londýn úspěchem, na druhé straně ale varoval před přílišným optimismem.

Vyvstal i problém s tím, co dělat s dominií. Již 9. listopadu napsal šéfovi *Foreign Office* Leopold Amery a upozornil na potíže, zda vůbec v této fázi informovat dominia o možnosti se připojit k bezpečnostnímu paktu. Podle názoru ministra kolonií a dominií se dalo očekávat, že se tato otázka objeví, až se sejde Dolní sněmovna, aby dokument ratifikovala. Amery se především obával, „zda bude přijata jako dostatečná odpověď, když pouze oznámíme, jako jsme to učinili v létě, že dominia byla informována o průběhu jednání“. Bylo by nutné je alespoň zpravit o tom, že vláda navrhne Jeho Veličenstvu, aby pakt ratifikovalo, napsal ministr.⁶⁸

Amery dále pokračoval, když Chamberlainovi tvrdil, že se dá z jistých náznaků usuzovat, jak se dominia k uzavřené dohodě postaví. Jihoafrická unie podle jeho názoru

67) HOLLAND, Robert F., 1981, s. 47.

68) TNA, CO 537/1097. Jednalo se dopis z 9. listopadu 1925. Amery předpokládal, že pakt schválí i parlament a ostatní signatáři, a chtěl o tom rovněž dominia informovat.

69) Tamtéž. Amery požádal Chamberlaina, aby mu sdělil svůj názor na jeho návrh. Pokud by ministr zahraničí souhlasil, ministr kolonií a dominií byl připraven připravit koncept telegramu dominiím. Srv. rovněž *The Morning Post*, 27. 10. 1925.

jasně naznačila (telegram ze 6. července 1925), že v souvislosti s paktem pravděpodobně nepřevezme žádnou odpovědnost. Nový Zéland se k němu staví přesně opačně, dodal Amery. Kanadský premiér Mackenzie King podle deníku *The Morning Post* (z 27. října) prohlásil, že se kanadský parlament k záležitosti jistě vyjádří, ale že je v současné době zbytečné zaujímat nějaká kontroverzní stanoviska, protože „k nám nedorazila žádná žádost [o sdělení postoje – L. N.]“.⁶⁹

Generál Smuts se rovněž k roli, již Velká Británie sehrála v průběhu jednání o bezpečnostním paktu, vyjádřil kriticky. Přivítal sice fakt, podle něhož do Společnosti národů vstoupí Německo, což podle jeho názoru zvýší její prestiž a význam, ale samotný „pakt je pravděpodobně nejvýznamnější odchylkou v zahraniční politice, které se Velká Británie dopustila“. Smuts vyjádřil politování nad tím, že impérium nejednalo jako celek, a zapochyboval, zda se všechna dominia „připojí k paktu *ex post facto*“. Imperiální zahraniční politika se víc a víc stává jednoduše zahraniční politikou Velké Británie, domníval se generál a pokračoval: „Může nastat den, kdy dominia pocítí, že mají s podobnou politikou málo společného a pustí se do vlastní zahraniční politiky ve svém vlastním zájmu.“⁷⁰

O několik dní později skutečně napsal osobní tajemník Leopolda Ameryho John Aubrey Edgcumbe siru Walfordu Selbymu na *Foreign Office* a poslal mu návrh memoranda a telegramu dominiím týkajících se locarnského paktu, jež hodlal ministr kolonií a dominií předložit v nejbližším možném termínu vládě. Edcumbe poprosil Selbyho, aby mu dal vědět, jak se k návrhům obou dokumentů staví ministr zahraničí.⁷¹

Dne 18. listopadu 1925 se sešla britská vláda. Jedním z bodů jednání byly i nóta ministra dominií Ameryho o postoji zámořských území k locarnskému paktu, dále návrh znění telegramu, jež měla dominia obdržet, a v neposlední i Ameryho doporučení Chamberlainovi, jak by měl o problému kolektivní bezpečnosti hovořit ve sněmovně. Kabinet souhlasil s posláním telegramu dominiím a vymezil linii, jež měl ministr zahraničí dodržet při debatě v parlamentu.⁷² Šéf *Foreign Office* měl prohlásit, že jedinou možností

70) Srv. *The Times*, 12. 11. 1925.

71) TNA, CO 537/1097, 13th November 1925. Chamberlain neměl zásadní námítky. Srv. *tamtéž*, 14th November 1925.

72) *Ta začínala ve stejný den odpoledne.*

73) TNA, CAB 23/51, *War Cabinet and Cabinet, Conclusions, Cabinet 53 (25), November 18th, 1925. Generální guvernéři Kanady, Austrálie, Nového Zélandu, Jihoafrické unie a Irského svobodného státu a guvernér Newfoundlandu obdrželi telegram, který je, v souladu s rozhodnutím vlády, informoval o postupu britské vlády ohledně locarnského paktu, ve stejný den odpoledne. Odeslán byl ve 14.00. Srv. TNA, CO 537/1097, Sent 2.0 p.m., 18th November 1925. Ještě týž den ve večerních hodinách (ve 20.10) byli stejní lidé zpraveni o tom, co pronesl ministr zahraničí na jednání Dolní sněmovny. Srv. TNA, CO 537/1097, Sent 8.10 p.m., 18th November 1925.*

v průběhu jednání bylo dominia o všem informovat, což vláda učinila, ale že čas na diskuzi o imperiálním hledisku tohoto problému bude nutné najít v blízké budoucnosti.⁷³

Ve stejný jako vláda se sešli i poslanci Dolní sněmovny a začali debatovat o locarnských smlouvách. Austen Chamberlain ve své řeči před poslanci zdůraznil význam uzavřených dohod a podotkl, že neznamenají konec, nýbrž začátek nové doby, jež bude poznamenána atmosférou konsensu a ochoty řešit spory mírovou cestou.⁷⁴

Poslanci se na schůzi vyjadřovali k určitým bodům navrhované dohody, které, podle jejich názoru, potřebovaly dovysvětlení, nebo je považovali za nepřijatelné především z hlediska zájmů Velké Británie. Hlavní rozpor se rozhořel nad mírou závazků, jež se Londýn rozhodl přijmout. Liberálové požadovali obdobná ujednání i pro jiné neklidné části Evropy, labouristé se naopak chtěli vrátit k nějaké modifikované formě Ženevského protokolu a konzervativci, kteří ve sněmovně disponovali drtivou většinou, a tudíž se nedalo očekávat, že by nastaly problémy s ratifikací, tvrdili, že Locarno je začátek, od něhož se bude vše pomalu vyvíjet směrem k lepšímu.⁷⁵

Austen Chamberlain se v debatě vrátil k problému neúčasti dominií, když prohlásil: „Nikdo nelituje víc než já toho, že poměry v Britském impériu znemožnily, aby se všechny části Britského impéria účastnily všech našich rozhovorů a vedly tato mezinárodní jednání den ode dne společně. Vláda Jeho Veličenstva si přála, dříve než se začala angažovat v této politice, aby dorazila na konferenci se zástupci vlád dominií a Indie.“ Ministr zahraničí, v souladu s dopoledním jednáním vlády, zopakoval, že to bylo nemožné a že dominia byla o všem podrobně informována.⁷⁶

S velmi bojovným prohlášením vystoupil vůdce labouristické opozice James Ramsay MacDonald. V jedné ze svých řečí, jež se týkaly bezpečnostního paktu, se vrátil k problému neúčasti dominií a k vysvětlení ministra zahraničí, že nebyl čas se s nimi radit. MacDonald zapochyboval o ústavnosti kroku, kdy ministr zahraničí něco podepsal

74) *ORDE*, s. 151.

75) *Srv. URBANITSCH, Peter, 1968, s. 310.*

76) *HC Deb 5th series 18 November 1925 vol 188 c432. Chamberlain ale současně podotkl, že „my, kteří žijeme blízko [evropského – L. N.] kontinentu, my, jež se nedokážeme zbavit vzpomínek na to, co se tady událo v minulosti, my, jejichž bezpečnost a mír... jsou evidentně spojeny s bezpečností a mírem na kontinentě a především s mírem západních národů, jsme museli učinit to rozhodnutí, a proto žádáme sněmovnu, aby ratifikovala locarnskou smlouvu...“ Popis jednání sněmovny srv. rovněž CO 537/1097.*

77) *HC Deb 5th series 18 November 1925 vol 188 c444. MacDonald si stěžoval na to, že vláda měla na konzultace s dominií dostatek času. Kriticky se k tomuto problému vyjádřil i Lloyd George. Podle jeho názoru bude mít „neúspěch konzultací s dominií, to, že se nepovedlo je zapojit do jednání“ vážné důsledky. Srv. HC Deb 5th series 18 November 1925 vol 188 c454.*

a dominií se to prý netýká a pokračoval: „Nemáte [dominia – L. N.] žádnou odpovědnost; když budete chtít, můžete se připojit, ale když se nepřidáte, tak podpis, jenž spočine na těchto dokumentech 1. prosince, nebude pro Commonwealth zavazující, bude se týkat pouze těchto ostrovů.“⁷⁷

Lloyde George v debatě připomněl situaci z první světové války, kdy dominia poslala do války milión svých synů, aby bojovali „ve vašich bitvách; bylo to kvůli politice, o níž s námi nikdo nekonzultoval, ale my jsme to udělali, abychom vás podpořili; nemohli jsme jinak.“ Po válce jsme přijali princip, že s dominií budeme o všem mluvit, nemělo se jednat o poručnictví, nýbrž o partnerství. Souhlasili jsme s ideou, podle níž bychom s dominií měli konzultovat o všech zásadních smlouvách, dodal bývalý premiér koaliční vlády.⁷⁸

MacDonald i Lloyde George se tedy shodli na kritice vlády za její liknavost vůči většinu zapojení dominií do průběhu jednání o locarnském paktu. Ostatně jejich připravenost se podílet na rozhovorech vedoucích k uzavření dohody žádný řečník nezpochybnil. Konzervativní poslanci navíc během schůze sněmovny ujišťovali své kolegy z ostatních stran, že neúčast dominií neznamená jejich opozici.⁷⁹

Na obranu vlády vystoupil konzervativní poslanec Hurd. Ve svém vystoupení připomněl, že dominia byla o všem informována, ale že, s výjimkou Nového Zélandu, vůbec nereagovala. „A proč neodpověděla?“, zeptal se poslanec a odpověděl si: „Z jednoduchého důvodu, protože mají na starosti jiné věci, jež se jich dotýkají více.“ Hurd dále zmínil skutečnost, že Kanada podepsala separátní dohodu se Spojenými státy, na níž chybí podpis zástupce Velké Británie. Dominia podle jeho názoru rovněž zastávala svá stanoviska týkající se námořní základny v Singapuru a neptala se na názor Londýna. Poslanec Hurd svým vystoupením podstatě vyjadřoval stanovisko vlády, jež si zatím žádný ministr nedovolil podobně prezentovat. Pro Londýn se stávalo čím dál obtížnější, dosáhnout společného postoje a postupu s dominií, protože ta se stále více starala o své vlastní problémy, které se na druhé straně nedotýkaly Británie.

Listopadová debata v Dolní sněmovně⁸⁰ tak odhalila nastupující zásadní problém Britského impéria – jak do budoucna vytvářet a prosazovat jednotnou imperiální zahraniční politiku? Události kolem ratifikace locarnského paktu nastolily otázku účelnosti dosavadního systému svolávání ad hoc konferencí vedoucích představitelů impéria, kteří jednali o důležitých věcech, když v mezidobí existoval jediný komunikační

78) *HC Deb 5th series 18 November 1925 vol 188 c454. Lloyde George věřil, že se dominia k paktu přidají.*

79) *Srv. The Times, 19. 11. 1925.*

80) *Dolní sněmovna nakonec locarnský pakt ratifikovala. 375 poslanců bylo pro a jen 13 proti.*

81) *HALL, Hessel Duncan, 1971, s. 559; srv rovněž GRAYSON, Richard S., 1997, s. 66.*

prostředek, a tím byl telegraf. Na obzoru se tak začala rýsovat debata o změně vnitřního uspořádání impéria.

Když Austen Chamberlain hovořil před Dolní sněmovnou o naději, že se Locarno stane nástrojem, který sjednotí zahraniční politiku celého impéria a nedopustí její štěpení, mohly s jeho slovy souhlasit pouze Austrálie a Nový Zéland. Méně už Kanada a Jihoafrická unie. Nový Zéland byl připraven ratifikovat locarnský pakt v co nejbližším možném termínu. Leopold Amery ale sdělil vysokému komisaři Nového Zélandu v Londýně, že „bude lepší, když dominia nebudou jednat nezávisle na sobě, ale vyčkají na Imperiální konferenci“. Britská vláda se totiž obávala jednotlivých prohlášení dominií, protože bylo jasné, že ne všechna se vyjádří kladně, a chovala v sobě falešnou naději, že se jí později podaří v otázce Rýnského garančního paktu udržet jednotný postup.⁸¹

Ministerstvo pro dominia proto vnímalo novozélandskou aktivitu jako předčasnou a nehodící se do konceptu politiky britského kabinetu, který si stanovil pravidlo, podle něhož se měla sejít Imperiální konference a na ní měla všechna dominia jednotně přijmout politiku mateřské země.

Slavnostní podpis smluv uzavřených v Locarnu se konal 1. prosince 1925. Velmi brzy se však ukázalo, že víra britské vlády ve svolání konference, na níž se dohodne s dominií na společném postupu, má své trhliny. Již na počátku ledna 1926 totiž dorazil do Londýna telegram od kanadského premiéra Mackenzieho Kinga, který obsahoval jasné sdělení, že „Kanada nevidí žádnou možnost přijetí jakéhokoli závazku plynoucího z Locarna“. Premiér si však ponechal otevřená zadní vrátka, když dodal, že jeho země bude vše pečlivě sledovat.⁸² Jednalo se nicméně o pouhé diplomatické klišé. Kanada od počátku nesouhlasila s ujednáními locarnského paktu, a vyjádření jejího premiéra tak pouze potvrzovalo obecně známou skutečnost. Podobně jako Kanada se vyjádřily i Jihoafrická unie a Irský svobodný stát; Austrálie a Nový Zéland, jak již bylo zmíněno výše, byly ochotné se k paktu připojit.

Závěr

V prosinci 1925 tedy skončila dlouhá cesta, jež začala v lednu téhož roku německým memorandem, jehož podstatou bylo potvrzení územního statu quo na hranicích Francie, Německa a Belgie. Locarnský (Rýnský garanční) pakt se stal skutečností. Ovšem jen pro Velkou Británii. Dominia ho nepodepsala. V říjnu 1926 se sešla Imperiální konference, ale její výsledek týkající se Locarna nebyl jednoznačný a v konečném důsledku jen potvrdil samostatný postup dominií v této otázce.⁸³ Dominia sice přivítala britskou politiku na

82) HALL, Hessel Duncan, 1971, s. 559.

83) Konference se konala od 19. října do 23. listopadu 1926. Podrobněji srv. KOVÁŘ, Martin, VALKOUN, Jaroslav, 2009, s. 595-596.

84) MOST, Eckhard, 1981, s. 94.

poli kolektivní bezpečnosti a v obecném ohledu ji podpořila, ale odmítla se ke smlouvě dodatečně připojit a nepodepsala ji. Jedinou výjimku tvořil Nový Zéland, který byl připraven dokument podepsat, ale „musel obětovat svoji ochotu semknutému šiku protivníků a symbolu jednoty dominií“.⁸⁴ Londýn se dočkal trpké zkušenosti, protože dominia jen zopakovala při svém negativním postoji stejné argumenty, jako použili britští politikové, když odmítali Ženevský protokol.

V roce 1925 se ukázalo, že je nemožné provádět jednotnou imperiální zahraniční politiku. Evropské problémy Velké Británie dominia nezajímaly a Austen Chamberlain musel vnímat postupný rozpad imperiálního a jednotného ideálu, jak ho chápal jeho otec Joseph. Ostatně, vznik ministerstva pro dominia v červnu 1925, jen podpořil uznání rostoucí odlišnosti v zahraniční a obranné politice mezi mateřskou zemí a jejími zámořskými součástmi.⁸⁵

Někteří vnímají Locarno jako radikální odklon od britské tradice a považují za chybu, že se dominia k paktu nepřipojila. Je potřeba ale zmínit, že v roce 1925 nebylo možné jednotného postupu s dominií dosáhnout. Zámořská území Velké Británie nikdy nevystupovala jednotně. Kanada a Jihoafrická unie Locarno odmítaly již od počátku, Nový Zéland ho chtěl podepsat ještě na Imperiální konferenci v roce 1926. Na takových okolností by se nedalo dohodnout na ničem. Britští politici se přesvědčili během jednání o Ženevském protokolu, že není v jejich silách najít s dominií společnou řeč. Ta se o problémy evropského kontinentu nezajímala. Měla své vlastní problémy a domnívala se, že jim se musí věnovat v první řadě. Proto se konzervativní vláda rozhodla pro postup, který se jí zdál nejméně problematický – dominia o všem podrobně informovat, ale nevázat se jejich společným souhlasem, jehož se stejně nedalo dosáhnout.

Důležitý aspekt je nutné vidět i v postupu ministerstva zahraničí, které sice dominia informovalo, ale nic s nimi nekonzultovalo. Neznamenalo to odklon od jednotné imperiální zahraniční politiky, ale spíše se jednalo o obavu *Foreign Office*, že zásahy dominií do průběhu jednání by mohly ohrozit pozici Británie jako rozhodujícího prostředníka mezi ostatními státy.

Locarno se týkalo Evropy, přesněji řečeno její západní poloviny, a z toho Austen Chamberlain vycházel. Ostatně, on sám musel svěst nejednu bitvu se svými kolegy, kteří odmítali jakékoli britské závazky v Evropě (např. Birkenhead), aby vůbec přiměl vládu souhlasit alespoň s limitovaným angažmá na kontinentě. Uváděmoval si totiž, že Londýn nemůže zůstat stranou dění. Řešení kolektivní bezpečnosti, omezené na společné hranice Francie, Německa a Belgie, se totiž dotýkalo i Británie.

85) Srv. Goldstein, Eric, 1996, s. 122.

Seznam použitých pramenů:

- The National Archives, London, Kew:
 Foreign Office Papers: FO 371: Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906-1966. FO 840: Foreign Office: Various International Conferences
 Cabinet Office Papers: CAB 2: Committee of Imperial Defence and Standing Defence Sub-committee: Minutes. CAB 23: War Cabinet and Cabinet: Minutes.
 Colonial Office Papers: CO 537: Colonial Office and predecessors: Confidential General and Confidential Original Correspondence
Parliamentary Debates, House of Commons
- Seznam použité literatury:
- BALL, Stuart (ed.) (1992): *Parliament and Politics in the Age of Baldwin and MacDonald. The Headlam Diaries 1923-1935*. London: Historians' Press.
- BARNES, John, NICHOLSON, David (eds.) (1980): *The Leo Amery Diaries. Volume I: 1896-1929*. London, Melbourne, Sydney, Auckland, Johannesburg: Hutchinson.
- BŘACH, Radko (1970): Československá zahraniční politika v politických proměnách Evropy 1924. (I. Nástup MacDonalldovy a Herriotovy vlády). *Československý časopis historický* XVIII (1): 49-83.
- BŘACH, Radko (1996): *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*. Praha, Litomyšl: Paseka.
- DEJMEK, Jindřich (2003): *Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie (1918-1938)*. Praha: Karolinum.
- DUFF COOPER (Viscount Norwich) (1957): *Old Men Forget*. London: Hart-Davis.
- DUTTON, David (2001): Austen Chamberlain as Foreign Secretary. *History Review* 39.
- GILBERT, Martin (1966): *The Roots of Appeasement*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- GOLDSTEIN, Eric (1996): The Evolution of British Diplomatic Strategy for the Locarno Pact, 1924-1925, in: Dockrill, Michael, McKercher, Brian, eds., *Diplomacy and World Power. Studies in British Foreign Policy 1890-1950*, s. 115-135, Cambridge: Cambridge University Press.
- GRAYSON, Richard S. (1997): *Austen Chamberlain and the Commitment to Europe. British Foreign Policy, 1924-1929*. London, Portland: Frank Cass.
- HALL, Hessel Duncan (1971): *Commonwealth. A History of the British Commonwealth of Nations*. London, New York, Cincinnati, Toronto, Melbourne: Van Nostrand, Reinhold.
- HOLLAND, Robert F. (1981): *Britain and the Commonwealth Alliance 1918-1939*. London: Macmillan.
- JOHNSON, Douglas (1961-1962): Austen Chamberlain and the Locarno Agreements. *University of Birmingham Historical Journal* VIII (1): 62-81.
- JOHNSON, Gaynor (2006): Austen Chamberlain and Britain's Relations with France, 1924-1929. *Diplomacy and Statecraft* 17 (4): 753-769.
- JONES, Thomas (1969): *Whitehall Diary, Vol. 1., 1916-1925*, London, Oxford, New York, Toronto: Oxford University Press.
- KAISER, Angela (1989): *Lord D'Abernon und die englische Deutschlandspolitik 1920-1926*. Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris: Lang.
- KITCHING, Carolyn (1999): *Britain and the Problem of International Disarmament 1919-1934*. London, New York: Routledge.
- KOVÁŘ, Martin, VALKOUN, Jaroslav (2009): *The "Balfour Formula" and the Imperial Conference of 1926*, in: SKŘIVAN, Aleš, SUPPAN, Arnold, eds., *Prague Papers on the History of International Relations 2009*, s. 595-600. Prague, Vienna.
- MARKS, Sally (1976): *The Illusion of Peace: International Relations in Europe 1918-1933*. London: Palgrave Macmillan.
- MARQUAND, David (1977): *Ramsay MacDonald*. London: J. Cape.
- MORGAN, Austen (1987): *J. Ramsay MacDonald*. Manchester: Manchester University Press.
- MOST, Eckhard (1981): *Großbritannien und der Völkerbund. Studien zur Politik der Friedenssicherung 1925-1934*. Frankfurt am Main, Bern: Lang.
- NICOLSON, Harold (1954): *Georg V*. München: Beck.
- NOVOTNÝ, Lukáš (2006): Der Sinowjew Brief, in: SKŘIVAN, Aleš, SUPPAN, Arnold, eds., *Prague Papers on the History of International Relations 2006*, s. 201-227. Prague, Vienna.
- NOVOTNÝ, Lukáš (2009): *On the Journey to the Rhineland Pact. Contribution to the Study of British Perception of the Problem of Collective Security in the 1920's*, in: Öt Kontinents. Az Új-és Jelenkori Egyetem Történeti Tanszék tudományos közleményei. Eötvös Loránd Tudományegyetem. (Cinq Continents. Les cahiers du Département d'Histoire moderne et contemporaine. Université Eötvös Loránd) 2009, s. 369-383. Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar (Facultas Philosophiae).
- ORDE, Anne (1978): *Great Britain and International Security 1920-1926*. London: Royal Historical Society.
- RAMSDEN, John (ed.) (1984): *Real Old Tory Politics. The Political Diaries of Sir Robert Sanders, Lord Balford, 1910-1935*. London: Historians' Press.
- ROSKILL, Stephen (1972): *Hankey. Man of Secrets, Volume II, 1919-1931*. London: Collins.

Postoj britských dominií k Locarnskému paktu | Lukáš Novotný

SELF, Robert (ed.) (2000): *The Neville Chamberlain Diary Letters, Volume II, the Reform Years, 1921-1927*. Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney: Ashgate.

THOMPSON, Joe Allen (1966): *British Conservatives and Collective Security 1918-1928*. Unpublished Ph.D. Thesis, Stanford University.

URBANITSCH, Peter (1968): *Großbritannien und die Verträge von Locarno*. Wien: Notring.

Seznam použitého tisku:

The Times

The Morning Post

Daily Express